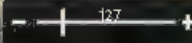

Fullscreen

127

12 / 82

कावडीचा महिमा

हिमालय पर्वतांत मानसरोवराजवळच्या कुरुणांत जवळपासच्या खेडेगांवांतील गाईगुरें चरायला जात असत. गुराखी सकाळीं व संध्याकाळीं गाई मोजीत तेव्हां गाईंची संख्या बरोबर असे, परंतु दुपारी मोजून पाहिल्या तर एक गाय वाढलेली आढळून येई.

त्याचें कारण गुराख्यांना किंवा त्या गांवाच्या लोकांना माहीत नव्हतें. रोज दुपारीं कामधेनु त्या कुरुणांत चरायला येई व ती इतर गाई सारखीच बिसत असल्या कारणानें कळत नसे. परंतु कामधेनु केव्हां येते किंवा जाते हें ग्रास कोणाच्या नजरेस आलें नव्हतें. भग दुपारच्या वेळीं एक गाय वाढते ती कामधेनुच आहे हें तरी कोण कोणाला कळणार ! सर्व म्हणत मोजतांना आपलीच चूक होत असेल.

त्याच गांवांत एक म्हातारा लकडफोळ्या रहात असे. तो त्याच रानांत लाकडें रचून ती एका कावडींत घातून घेऊन येत असे. तो ती बाजारांत घेऊन जाई व विकून पैसे मिळवी. त्यावरच त्याचा उदरनिर्वाह फार कष्टानें चाले. तो व बायकासुद्धें मिळून सात-आठ पोटे या मिळकती वर किती दिवस चालणार !

एकदां म्हातारा आपली कावड घेऊन रानांत जात होता. वाटेत माई उभ्या होत्या. पुढें जायला वाट नव्हती. म्हणून आपल्या कावडीनें गाईंना वाजूला सारीत वाढ काडीत तो पुढें प्राऊं लागला. जात असतां बकळत कामधेनुच्या अंगाला त्याची कावड लागली व तिचे केस त्याच्या कावडींत अडकून राहून गेले. कारण कावड खुनी व जागोजागी पित्रलेली होती. पण

कामधेनुने केस त्याच्या कावडींत राहून केला व होण्यापर्यंत येतील इतकी लाकडें तेव्हाची मोष्ट मात्र म्हाताऱ्याला कळली नाहीं.

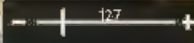
त्या दिवशीं त्यानें नेहमीं प्रमाणें दोन्ही गजाली लाकडें रचून कावड उचलली तेव्हां त्याच्या हाथ्या वरच्या सर्व लोकांची पोटे छान भरली व मोठे पैसे शिरकेन देखील पडले.

त्या दिवसापासून म्हाताऱ्याचे आयुष्य नाहीं. म्हाताऱ्याला जास्तच आश्चर्य वाटले. त्यावेळीं त्याला आनंदवण वाटला की, त्याला गांवच्या एका श्रीमंत गृहस्थानें शोर्टे छान भरली. त्यानें देवाला तनस्कार दिसायला तर तूं जगदीं असक्त दिसतो

Fullscreen

127

14 / 82

आहेस. म्हातारा पण आहेस. मग इतकी लाकडे कशी का बरे उचलतोस ?”

लाकडकोट्या हात जोडून म्हणाला—
“मालक, त्यांत माझी काय सोरेंपण ? हा सर्वा त्या कावडीचा महिमा आहे. बाटेल तेवढी लाकडे रचली तरी कुळाच्या परडी सारखी हलकी वाटतात.

त्या श्रीमंत गृहस्थाने स्वतः कावड उचलून पाहिली. नुसत्या एकदा बोटांनी लाकडे भरलेली कावड उचलली तरी ती उचलता आली. तेव्हा कावडीत काही महिमा आहे असे त्याला वाटले.

बोडा नेऊ विचार करून तो लाकूड कोट्याला म्हणाला—“कावो, ही कावड मला देतोस का ? तू मागशील ती किंमत मी देईन.” त्याने विचार केला, प्यायचे पाणी मरणार नोक व दहावीस शेवट घालतात.

ही कावड घेतली तर एक नोक दोघां तिघांचे काम करू शकेल.

म्हातारा लाकडकोट्या म्हणाला—
“मालक ! वायका पोराचे घेऊ भरते आहे. म्हणून जरा विचार करतो.”

“बरे त्यांत विचार करला ? मी तुला तीनशे मोहरा देतो” तो श्रीमंत म्हणाला.

लाकडकोट्या कळकळाला. तीनशे मोहरा घेऊन त्याने कावड दिली व घरी निघून गेला.

कावड मळकट व जुनाट दिसली म्हणून त्या श्रीमंताने ती धुवून साफ स्वच्छ केली. त्याचरोज तिचा महिमा पण पा नाहीसा झाला. कामधेनुने केला निघून गेले होते.

श्रीमंताने म्हाताऱ्याला बोलावून विचारले. तो म्हणाला—“मी कावड दिली तेव्हा तिच्यात महिमा होता. आता ही कावड घेऊन मी काय करू ?” असे सांगून म्हातारा निघून गेला.

रुयामंतकमणि

सहावा अध्याय

पद्मन पाहुनी हातघड्याला
नाहि सोडिले कुणाने ।
पाडलाग करण्याचे ठरवुनि
बोलविले वलरामाने ॥

दोघे भाऊ पाटी मागे
दिसले गतघड्या जेव्हा,
एकवटुनि वळ पळू लागला
मुख विचारा तो तेव्हा ॥

तड्डति त्रिवाची आशा उरली
परंतु नव्हता अन्य उपाय ।
धांपा टाकित होता घोडा
दमळा होता करील काय ।

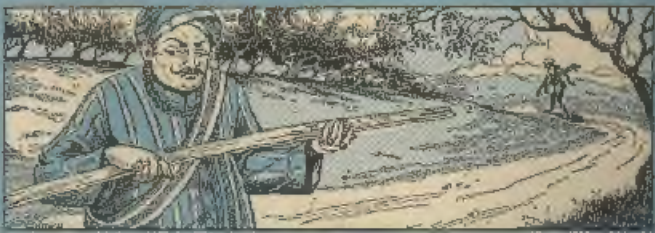
हद्द द्वारकेचो पण कसि तरि
जोळवुनि तो गेला पार ।
थंग टाकले करुनि धन्यास्त्री
सेवा त्याने घडका चार ।

बोडा येव्हाच तो पायी
पळू लागला वेडनि घाण ।
सहज गोंडले कुणाने त्या
मनहता वरला शरिरी नाण ॥

पाहुनि जवळी श्रीकुणाला
दगड लागला तो फेंकू ।
“शरण हरीला जा !” मन बदलें
आले नाही पण देखू ॥

कुणाने मग चक सुदर्शन
सोडुनि केला प्रथ त्याच ।
डोक उडलें वरचे वरती
दुःखद शेवट तो खाचा ॥

मेला शतचन्दा पण मणि तो
दिसला नाही कुणाला ।
खर्च नवाखुन पाडले तरी
मणि न मिळाला तो त्याला ॥

Fullscreen

- 127 +

18 / 82

निरोप ऐकून अकर आला
मुसळधार पाऊस पडला।
हज्ज जावनी अकराकडे
मेमें त्याला हे बदला-

“दादा संशय कसून मजवर
निघून गेला रागाने।
मण्यासारिं का धरें करावे
कुर कय शतघण्याने?”

“वध करताना हात काचरला
एष कतव्या सोई कसे?
धळण लावण्या धनैस कथि कथि
करावेच लागतें असे ॥”

“सोडून दिवला मुन्हेगार जर,
मुन्हे वादतिल दिपरीने।
मरतेंवेळीं मजला सारें
संगितले शतघण्याने ॥”

[संपूर्ण]

लपवा लाववी करु न शकला
अकर कृष्ण! त्या जयलीं
बघला-“सुबळने! ये हा मणि तो!”
ठेवुनिया पर्याजवली ॥

“सहराथ केले नाही म्हुणुनी
केले हें सारें ध्यानं।
डाकुनि गेला पळवाणा तो
घरांत धाड्या शगाने ॥”

चकित जाहले सर्व ऐकुनी
जाहल कळवां ते बलराम।
कृष्णावरचा संशय गेला
शालें पुढें सगळें काम ॥

कथा स्वयंभक्त मण्याचि घेकिल
भक्ती पूर्वक ओ कोणी?
कधी भाळ त्यावरती खोटा
वाकेल जाणुं का कोणी?

आग्रहाणा

[१०]

[निवडून घेतलेले दोघांचे साधनाच्या मनाकडून कथिलमुनी किंवा एर केले. कथिलमुनीचा राजा वीरसिंह यास बंदोबस्तान रुपा केलें. वीरसिंहने विचारले, राजाहो! मजकरीं खोटे काहे? विचरुन म्हणाला, त्याच्या समजापस विचाराच्या पाठविले आहे. पुढे वाचा.]

चित्रसेनाकडून सर्व शूत ऐकून वीरसिंहाला “होय महाराज! उमाक्षचा अन्वहम व आश्चर्य वाटले. त्यानें पक्का उमाक्षकडे व नंतर चित्रसेनाकडे पाहून विचारले- “म्हणजे तुमचा दोषांचा परस्पर संबंध मालक आणि सेवक असा आहे तर! श्री सुद्धा ते ऐकले होते. पण नागकर्मा माझ्या विरुद्ध कारस्थाने करु लागला हे कळल्यावर देखील मी शेजारच्या मित्र राजवंशाची मदत घेतली नाही. कारण...आतां मी काय सांगूं?”

“होय महाराज! उमाक्षचा अन्वहम व नोक्ये सुरवातीला मसे कांहीं निविज होते कीं, संशय वाटणें साहजिक होते. सब-कन्वेका देखील प्रथम तसाच संशय आला.” चित्रसेन म्हणाला.

ते ऐकून कानिम्तीने स्थित केले. उग्र क्ष गात्र स्वरुप उभा होता. तो टंक अन्वून वीरसिंह प्रहाराबाकडे पहात होता. वीरसिंह कांहीं तरी विचारांत गडलेला दिसला थोड्या वेळाने त्यानें विचारले-“मग काय

Fullscreen

127

X

◀

⋮

▶

20 / 82

नागवर्माचे नांव ऐकून वीरसिंह व चित्रसेन दोघांना आश्चर्य वाटले. म्हणजे नागवर्मा भवळगिरी काबीज करून शरत येत आहे की, पराभूत झाल्यामुळे पळून येत आहे? तो पळून परत आला असल्यास पाशा सेनापति कोठे आहे? त्याने त्याला वाटेत कां नव्ही पाठले? काही असो विडवाच्या रक्षणासाठी काहीतरी उपाय योजना केलीच पाहिजे, चित्रसेनाने ठरविले.

“उमाक्ष! तू आपले सैन्य बेळन किल्लाचे रक्षण कर. बुद्धजाव तीर कडून बेळन काही सैनिकांना उभे करू या. हो पण अमरपाल कोठे आहे?” चित्रसेनाने विचारले.

एका सैनिकाने पुढे येऊन उत्तर दिले की, तो स्वतः पुढे वाळून जरादीत लपून पाहून येणार आहे की, शत्रूचे सैन्य किती मोठे आहे.

“उमाक्ष! तू व तुझे सैनिक किल्लाच्या मुख्यदारावर उभे...” चित्रसेन बोलतच होता, उमाक्ष जोराने हसला. म्हणाला— “आतां किल्ल्याला शत्रूच कोठे आहे? आणि तसे पाहिले तर पहावे विकटे तटाका जारून झाले आहेत. आज बुद्धज म्हणजेच

तर दगडापातीचे मोठे दीग होऊन पडले आहेत. किला सर करण्यासाठी आपण जो पराक्रम केला तो सर्व बिसरलास वाटते?” उमाक्ष म्हणाला.

“खरेच! मी ते सर्व विचरूनच गेलो! आतां शत्रूला कांठ एवेष्ट करणे शक्य होईल याचे आहे. नागवर्मा इतका लवकर येईल या गोष्टीची मला कल्पना देखील नव्हती.” चित्रसेन म्हणाला. सर्व मेहनत कुकट जाणार की काय असे वाटते त्याला.

इतक्यांत अमरपाल पांघीत पांघीत आला व म्हणाला— “तो बंडखोर नवठगिरीच्या सैन्यासमोर टिकाव न लागल्यामुळे पळून येत आहे. त्याच्या शरीर तसे मोठे सैन्य पण नाही. त्याचा पाठलाग करीत आणखी एक सैन्य येत आहे. ते बहुतेक आपले बळीक वारकेथर महाराजांचे असावे. किंवा आपण सेनापतीशरीर वाचविलेले सैन्य असावे.”

अमरपाल बोलत असतां मध्येच उमाक्ष आन्दातिरकावे इतका मोठ्याने हंसला की सारा वाडा हादरला. चित्रसेनाला पण आनंद झाला. तो अमरपाला म्हणाला— “तू सैन्य एकत्र कर आणि मी वेई पर्यंत वाट पहा.

उमाक्ष! चित्रसेन महाराज जे म्हणाले ते सर्व खरे आहेत तर!”

“चित्रसेन महाराजांनी जे काही सांगितले ते सर्व खरे आहे. फक्त त्यांचे रज बंडखोर करून दिले व त्यांची महाराजांनी जाली की झाले काम!” उमाक्ष म्हणाला.

ते ऐकून कांतिवती थोडी खजली. वीरसिंह स्थित करून काहीतरी बोलणार होता, इतक्यांत दोन सैनिक धावत आले व नांवा टाकीत माई माईने म्हणाले— “नागवर्मा सैन्य बेळन किल्लापासून दार जवळ येऊन पोचला आहे.”

त्या बंडखोर नागवर्माला कळले पाहिजे की, विश्वासघाताने फळ काय मिळेल. त्याला आज यमसदनास पाठविण्याशिवाय तला जैन पळणार नाही.”

“मी एक सूचना करणार आहे!” उमाक्ष म्हणाला.

“काय, बोक ना?” चित्रसेनाने विचारले.

“नागवर्माका किल्लांत शिके चावे येऊ दे त्या चोराळा कांत. नंतर चारी बाजूनी त्याच्यावर एकदम हल्ला करून सर्वांना एकदम संहार करवां बेईक.” उमाक्षाने सूचना केली.

Fullscreen

127

X

◀

⋮

▶

22 / 82

म्हणाला "तुम्ही मूर्खता मान्य आहे. पण समज काही लोक राखून राखण्यात शिकले तर! कारण तेथून त्यांचा बाहेर काढणे अव्यय आहे."

"तें माझ्यावर सोडून पण म्हात्माजी! गळ्या राखून अनुयायांच्या हातांचा अंजन अशाप आपणाला लागलेला दिसत नाही. नागवर्मांना नाहीसा केला जिव्या वा प्रदेशांत शालिता नांदणे अशक्यच समज. जर ती आज राखून तर त्यांच्याबरोबर सैन्य लढू या अगर तसे हो त्यांची होकेतुली सवा आपल्याला सहन करावी लागेल." त्यास म्हणाला.

वीरसिंहाने सैनिकांकडे वळून म्हटले "जो कोणी नागवर्मांना जिवंत पळून माझ्या समोर हजर करील त्याला मी आपले असे राज्य देईन. जो त्यांचे दोघे घालून आपण दोलरील त्याला एक हजार सोहारा द्याम!"

"अपे राज्य!" म्हणत कल्लोलीने एकदा आपल्या वडिलांकडे पाहिले.

"होय अरे राज्य! त्या तुघाने बंड करून पळा येत दारुले व माझ्या प्रजेला मत्तावून सोडले. माझे तशीच बलबल व

चिक्मेनने उपास म्हणून मी आज जिवंत बाहेर येऊ शकलो!" वीरसिंह म्हणाला.

"परंतु नागवर्मांना हे कळता कामा नये की किड्यात पोषी आहे, सर्व सैनिकांनी जगाबागी लपून वसावे आणि नागवर्मा किड्यात शिरल्यावर खूप होताप चारी बाजूनी सवोनी एकदम हल्ला करावा" चिक्मेनने सुचविले.

"म्हाराज हा यानाची जबाबदारी माझ्यावर व असरपाखर! आपण निश्चित रहावे. आपण, वीरसिंह म्हात्माजी व राजकात्या तिकांनी वाळ्यात बसून आमचा पराक्रम पडावा." सरे सांगून उमास आपल्या अनुयायांकडे वळून म्हणाला—"चला रे माझ्या मागे!"

चिक्मेन व उमास दोघांचे सैनिक वाळ्यात पडल्या तटाभागे किवा शाढाभाडे येथे पराक्रा सोडकर बाटले तेथे जाऊन लपून बसले.

तिथडे नागवर्मा किड्याच्या तटाबाहेर येऊन पोचला. मोठ्यावर बसून त्याने एकदा तटाकडे पाहिले आणि बरोबर येणाऱ्या आपल्या एका साथी मित्राला म्हणाला—"करवीर! आपल्याला बाटले हात पळून जावे लागले.

तसेच झालेले दिसते आहे. शत्रूसैन्य किड्यात शिरून तेथे जी कटकात करता आली ती कळून निघून गेलेले दिसते आहे. किड्या इतका मजबूत होता पण त्याची दशा बघा काय शाली आहे ती."

हा करवीर जमिंदारीपाल कामचर्म भाऊ आपल्या लोकांचा सरदार होता. तो आपल्या अनुयायांसह चिक्मेनचे बडील तारकेश्वर महाराज यांचे राज्य जिंकण्यासाठी वेला होता. पण त्यांना यश काळ नाही आणि स्वतःचा बचाव करण्यासाठी पळून जावे लागले.

"म्हाराज! उमासाची ही मूर्खता मला बरोबर दिसते आहे. स्वारी जसे समजत असेल ती निळा स्वसंरक्षणास उपयोगी पडेल म्हणून उफडेच येत असेल. पण किड्या जावण तर वेळ आहे हे जर त्याला कळले तर तो राबावनात पळून जाईल व हातांत मापडकेले सावज मिळतून जाईल." अमरपाल म्हणाला.

चिक्मेनने विचार केला, उमासाची मूर्खता बरोबर दिसते आहे. असरपाखने देखील दुबारा दिव्यावर पुन्हा दुसरा विचार करण्याचे कारणच नाही. उमासाकडे वळून

Fullscreen

127

24 / 82

सामील शाही बसावी. चित्रसेनेने किल्ले सर फक्त कांतिमतीला सोडविले जसेल व तिचा वाप चित्रसेनाचे उपकार मानून तो सामील ते कराचका तयार झाला असेल.” नागवर्मा म्हणाला. थोड्या वेळाने तो पुढे म्हणाला-“भातां त्या सर्व गोष्टींचा विचार करावयास आपणांजवळ सवट नाही. पथक आत्मरक्षणासाठी या किल्ल्यात गेलिच पाहिजे. तारकेश्याचे श्रेष्ठ मार्ग येत आहे. सध्या सभोर त्याच्याशी युद्ध करणे जापण्याल जाता तरी शक्य नाही.”

नंतर नागवर्मा व करवीर दोघांती अपां- पत्वा अनुग्रहांना किल्ल्यात शिरायला सांगितले आणि सर्व विजयाच्या एका फाटकाजवळ येऊन वाखल झाले.

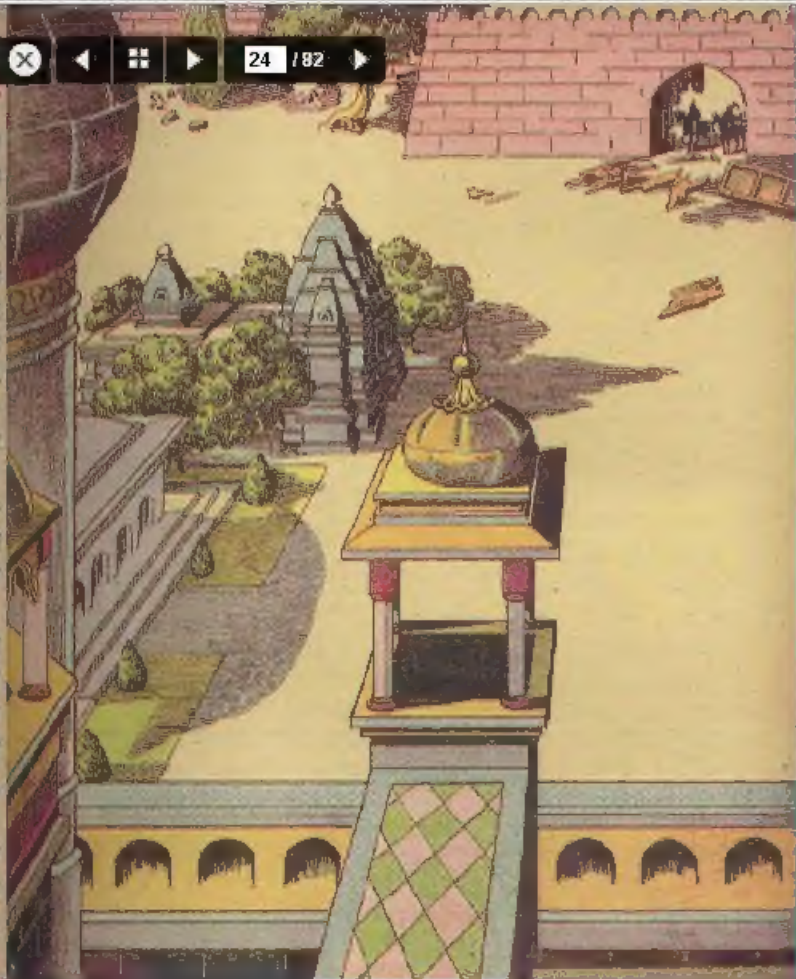
दोघांनी आत होकावून पाडिले. आत चित्रसेनेने देखील नव्हते. किल्ल्याच्या तटाका शिडारे पडलेली होती. पण राजवाडा बांध झाला होता. आत कोणी जसेलसे वाखल नाही. पण नागवर्माका शंका आली. आपल्याका पोका तर होत नाही !

“पोका काय असणार ! किल्ल्यात जी चीन वस्तू, सेने थोडी वगैरे मिळणे शक्य होते ते जेवत जल्लू फडून गेला असणार.

“महाराज ! मला देखील तसेच वाटते. पण आपले सैन्य कोठे गेले ! ते सर्व कापले गेले की काय ! माझे अनुयायी व माझे भयंकर पथकांचे सैन्य हा कैदी कांढी एक दिसत नाही. काय मानगड आहे समजत नाही.” करवीर बाप्स काळजीत पडला. कारण त्याचे मल म्हणजे ते मयंकर पक्षी होते. त्याच्या भयंकरावर तो तारकेश्वर वीरसिंह, चित्रसेन व उग्राल सर्वांचे शक्य- मिळकृत करणार होना.

“मला असे वाटते आहे की, वीरसिंह व त्याची मुक्ती कांतिमती ही शत्रुपक्षात

चांदोबा

Fullscreen

127

26 / 82

बरोबर कांतिमनी व बीरमिह देखील गेलेले लसणार. कारण त्यांना आपल्या हातून सुटका मिळवून वेणें बघव्य होतें. म्हणून आपण येथ्यापूर्वीच चित्रमेनाबरोबर सर्व एकून गेलेले असणार.” करवीर म्हणाला.

“है सर्वे कवल ! पण आपल्या सैन्यांतील एक सैनिक देखील दिसून नाही. एकाचे पेत तरी ! तिहि नाही. पेंते नाहीशी कमी होलीक ! उग्रक्ष व त्याचे राक्षसांचे सैन्य तर आले नव्हतें नव्हतीला ! तसें असेल तर माघ सर्व शक्य आहे.” नागवर्मा म्हणाला.

उग्राक्षाने व त्याच्या राक्षस सैन्याने नांव ऐकतांच करवीरचा परंर सुटका. कारण त्यांचे खरें वैर उग्राक्षाशीच होतें. तो सूड उगवायला. मागे पुढे पाहणार नाही हें तो ओळखून होता. करवीरनें नागवर्म्याच्या भोल्या खेपारी आपला वेडा नेला व हट्ट व त्याच्या कानांत सांगितले—“महाराज !

मला वाटतें आपण स्वतः किड्यांत जाऊ नये. एक उपाय करावा.”

“काय करावें वाटतें तुला ?” नागवर्मनें उन्मुकनेनें विचारले.

“किला इतका निजें व शांत पाहून मला जास्तच संशय येऊ लागला आहे. राक्षस आणि त्यांचा सायक उग्राक्ष आपली वाट पहात टपून बसले नसतील कदा-वरून ! ते झुण बसले आहेत हें दळल्यावर तरी किड्यांत शिरण्यास्यनिरिक्त दुसरा उपायच काय आहे ! कारण वाहेरचे शकट त्यातून मोटें आहे. तारकागरचे सैन्य जगारा पाठीवर आहे, तरी प्रथम आपण आंत न जातां आपले सैन्य पाठवूं वा. आत काहीं हालचाल दिसली तर पुढील विचार पुढे करू. हालचाल दिसली नाही तर किड्यांत शिरायला नाहीच हरकत नाही.

[पुढील गोष्ट पुढील अंकी]

मानभंग

फार पूर्वी हिमालय पर्वतांतील एका जादुगाराकडे तिसप पाठवून त्याला आपल्या प्रदेशांत एक राजा राज्य करीत असे. तो दरवारी भोलाविले व म्हणाला—“तू आपले एक महा पराक्रमी राजा होवा. त्या डोंगरी जादूचे प्रयोग दाखवून लोकांना बकित प्रवेष्टातगरीब लोकच जस्त खात असत. एक करून टाकतोस, म्हणें. एकदां मी स्वतः महीष जादुगार त्याच प्रदेशांत स्वात असे. तुझे प्रयोग शाहणार आहेत.”

तो जादूचे प्रयोग करून लोकांचे मनोरंजक करी. तो मांत्रिक साचामुधा नव्हता. माझी जादू व मंत्र सामान्य लोकांसाठी खरोखरीच त्याच्या जबळ जादूचे दुर्मीळ जसें कसम होतें. त्याच्या जादूच्या घनाबाने मंत्रिचां वाटे की, ते राजवाड्यांत राहून राजभोग भोगीत आहेत. केव्हां केव्हां त्यांना वाटे की, ते नंदनवर्तात विहार करीत आहेत. परंतु हा असंद काही राजा म्हणाला.

वेळारुताच अनुभववाक्यास मिळें.

जादुनासची कीर्ति गांवोगांव पसरली व आपली जादू दाखवायला तयार आहे, पण जेव्हा राजाच्या कानावर देखील जाऊन माझी एक अट आहे. माझ्या हातून चुकून पोचली. म्हणून राजानें एके दिवशी त्या महाराजांचा उपमर्द झाला तर महाराज मला

धरून आणा त्यांना. त्यांचे घोडे धरून भाड्या तयार्यांत बांधून ठेवा." राजाने हुकूम सोडला.

शिपाई राजाच्या हुकमाप्रमाणे त्यांना घराबला घाबले तर तेथे त्यांना एक मोठे सैन्य तळ देऊन बसलेले दिसले. त्यांनी तेव्हा ठोकले होते. एका मोठ्या आनिघान्यात एक सोग्याचे व एक चांदीचे सिंहासन होते. राजाचे शिपाई ते सर्व दडप पाहून वावरले. त्यांनी पाणी भरणाऱ्या कांदी भट्यांना जखम जाऊन विचारले—“हे कोणाचे सैन्य आहे आणि एकडे सोग्याचे कारण काय ?”

“आम्ही पाताळ लोकांतले राहणारे ! हे आमचा राजा नागराज याचे सैन्य आहे. ते सोग्याचे सिंहासन आमच्या राजाचे आहे व चांदीचे आमच्या युवराजाचे.” एक पाणी भरणारा भट्या म्हणाला.

शिपायांनी राजवाड्यात परत जाऊन त्यांनी जे काही पाहिले व ऐकले होते राजाला जाऊन सांगितले. राजाने चकित होऊन विचारले—“कोण ! नागराज आले आहेत ! तशे भग चढा त्यांच्या दर्शनास गेले पाहिजे. माझे ते कुल दैवत आहे व माझी

प्रजा तर त्यांचे नियमपूर्वक पूजा करत. असे सांगून राजा निरमिराळ्या प्रकारचे उपहार देऊन तिथाला.

राजा शमियान्याजवळ पोचला तेव्हा नागराज कलकसिंहासनावर बसले होते व युवराज रजतसिंहासनावर. राजाने पुढे येऊन बांकून नमस्कार केला व म्हणाला—“हे पालाळपति ! आपण कौशल्या कारणास्तव आपली पायबळ झाडून आमच्या या गरीब राज्यास पवित्र केले ?”

त्यावर नागराज म्हणाला—“मी आपल्या राजोद्यानांत एक शाह काढले. खूप मोहनत

कळत मी ते पाडविले. वाढता वाढता ते इतके वाढले की, बुध्या या मर्त्यलोकांतच नव्हे, तर स्वर्गलोकांतहि त्या झाडाच्या शाखा प्रशाखा पसरल्या आहेत. त्यामुळे त्या झाडाची फळे मला मिळत असून देवांना मिळत आहेत. देव सर्व फळे खाऊन टाकीत आहेत. त्यांनी मला भाव पावितो एक फळ देखील दिले नाही. मी त्याचा जाय विवारायला जात आहे. मातेत हुक्या राज्यांत पडाव टाकला आहे, एवढेच !”

ते ऐकून राजा फार खूप झाळा. आपले केवढे नजीब की, नागराजाने आपल्या

विश्वा करणार नाहीत असे असम्मान महा- राजांनी लिहून दिल्यास मी आपले कसब दाखवावयास तयार आहे.” जादुगाराने वित्तपूर्वक चिन्तित केली.

राजाने, त्या प्रमाणे असम्मान दिल्या- बरोबर राजाला राजवाड्याबाहेर लोकांची गर्द जमल्यासारखा आवाज ऐकू आला. घोड्यांचे लोकाळणे ऐकू आले. राजाने लक्ष्मीतून लोकाळून पाहिले तर पलीकडच्या जंगमांत लोकां रावत कापीत असलेले दिसले.

“भाड्या शरभरणी शिवाय राजोद्यानांतून गवत कापायला हे कोण लोक आले आहेत.

माही तर कदाचित पुढे काढने जाणेल. म्हणून भी येईपर्यंत युवराजाने आपणांकडे राहणेच श्रयस्कर."

जसे सांगून युवराजाच्या मलांलोकांत सोडून नागराजा स्वर्गलोकाकडे सैन्य घेऊन निघाला. राजा आपल्या होणाऱ्या जावयला बरोबर घेऊन राजवाड्यात गेला.

काही दिवसांनी आकाशात एक मोठे शदल आल्यासारखे आले. विव्वाच्या कळ-कळटानेरावर पाऊस पडू लागला आणि त्याच्या पाठीपाठ मुहकरी, हात व पाय पडापड जमिनीवर पडू लागली.

इतक्यात एक मुहकरी खात्री पडले. ते हुचेहुचे नागराजाच्या डोक्यासारखेच होते. राजाने आपल्या जावयाच्या ते दृष्टीस पडू नये म्हणून रागांतच त्या मुहकरीचा दहन-विधि देखील उरकून घेतला.

नागराजाच्या मुलांनी स्विकारित बाहेर चला जळत असलेली पाहेली व विचारले की, ही कोणाची किता! राजाने युवराजांना कळविल्याशिवाय दहनविधि उरकून घेण्याचे ठरविले होते. ही गोष्ट दासीला माहीत नव्हती. तिने सारे तेच

सांगितले.

राज्यांतच पडाव टाकण्याचे ठरविले राजाने विचार केला, नागराजाने आपल्याला अशा प्रकारे जो मान दिला त्याचा शोका पार कायदा कां करून नेऊ दये! उमह म्हणाला—"महाराज! आपण दोघे राजा! आपल्याला एकुलते एक युवराज आहेत व मला एकुलती एक राजकन्या. बांधावे लग्न झाले तर दोघे पुत्री होतील."

नागराजाने होकार दिला व म्हणाला—"तर मग मी स्वर्गलोकाच्या मोहिमेवर जाणाऱ्या युवराजाला आपणांकडे ठेवून जाऊं शकून. कारण देवांनीं माझे म्हणणे ऐकले"

सांदोषा

ते ऐकून युवराजाच्या मनाला हतना मळा बसला की, त्याने थांबत आऊन निरने उडी टाकली. कोणी त्याला धडवू शकला नाही.

काही दिवसांनी नागराजा स्पर्धाची मोहीम संपवून परत आला. राजा बांधला, आता कोणते लोड घेऊन जाऊं येतायला ? पण जावेच लागले

नागराजा म्हणा—“ प्रथम देवेंद्र याचा भाग घ्यायला झाल होईना. पण बळी तो काढ मिळी. शेवटी कळू झाला. बरे, युवराज नाही जाळे बरोबर ? ” नागराजाने विचारले.

राजाने कायथा आवाजात वढलेला वृत्तांत सांगितला. तो ऐकून नागराजाने सर्व जण रागाने भरून कापू लागले. म्हणाला “ तुझ्या भरोव्यावर युवराजाला मी सोडून गेलो होतो आणि तू असा घात केलास.

त्याच्या साधारण तुला देखील पाठवितो.” असे सांगून नागराजाने तळदार उपसली

राजाने नागराजाचे पाय धरून माफी मागितली म्हणाला “ हे पाताळपति ! हा मर्त्यलाकाचा राजा तुझ्या चरणां शरण मागून आहे. जे माझे आहे ते सर्व तुझेच जाहे जसे समज व शरणागताचे वक्ष्य कर.”

“ अरे अरे हे काय ? उठा उठा ! ” नागराज म्हणाला

राजाने वर डोके करून पाहिले तर तेथे नागराज नकता की त्याचे सैन्य नव्हते. दुसरे कोणो नव्हते फक्त जादुगार एका सडकावर बसलेला होता

राजाला कळले की, त्याने जे काही पाहिले ती सर्वे रक्षा वायुगाराची गायवाती त्याला रया माकभगावदल भयकत राग आला परंतु तो वचनबद्ध होता म्हणून काही करू शकला नाही

डोळे उघडले

[२]

पंतप्रधानाची गाडी रात्री कोडोद्यानात आली हे कोडोद्यान राजधानीच्या बाहेर होते. व एक संवसाराच्या मध्यभागी होते. त्या उद्यानात जायला एक पूल होना त्या उद्यानात मध्यभागी एक सुंदर कोडोद्यान हात त्या रात्री कोडोद्यान खूप सजविण्यात आला हात दिव्यांना झकझकाट पाहून हात दिवून जात होते कोडोद्यानाच्या चारी बाजूला लताकुज व माडव होते त्या मुळे ते स्थान अत्यंत रम्य दिसत हात.

पंतप्रधानांची गाडी पूल पार करून कोडोद्यानाच्या निडरी दरवाजासमोर जाऊन उभी व इली सुंदर कोणाला नकळत गाडी आत पावताच उतरला व झाडीत लपून बसला. काही नसण झिरा पंतप्रधानांना सापोच्या

बांधणा. एकहि पुरुष नव्हता. सुंदरला हे सर्व पाहून आश्चर्य बाटले. त्याला आश्चर्य बाटण्याचे आणखी एक कारण होते. कोडोद्यानात पाहण्यासाठी पुरुष नव्हते, स्त्रियांचीच एक पळटण होती.

पंतप्रधान उतरल्याबरोबर त्यांच्या बरोबर आलेल्या अमात्यांना घेऊन गाडी पात गेली. पंतप्रधानांनी कोडोद्यानात प्रवेश केला. दासींनी दिवाणखान्यात त्यांना बसावला सांगून प्यायला पेय आणून दिले. नंतर पंतप्रधानांनी आज्ञा केली की, महाराणीला मी आल्याची बरी करा. त्याप्रमाणे काही लिखा बाबत गोष्टी. त्यांनी एक सजवलेल्या येणा उचलला व चाई लागण्या, सुंदर झाडीभाज त्यांच्या पाठीमागे गेला. कोडो-

बोलावून नेले. त्याचे संभाषण एकूणची उमुक्ता सुतराच्या मनांत अर्थानेच उडवली. मग दासी जेवून गेल्या फक्त दोघी तिघीच एका वाक्या जाऊन उरली. हिच्या मदत त्यांच्या नजरम पडल्याशिवाय कीडाभय नाचक सिडकजवळ झुडराआड उभा राहून दोघांचे संभाषण ऐकू लागला.

"आजचे उरवारीचे हव आहेत एक ला देखील मुचले नाही फी, एका क्षणार्धात सर्व कस फले आले असते." पत घडाने म्हणाला.

"तो बाबा" त्याची नजर सावली माझ्यावर ! त्याम्हां दोघांना कसो भेटू देखील तर, बाहेरसर जेवतांना किंवा पेशाबगंवर बस देखील मी कार्यसिद्धी करून येवली असती." सुंदरची बायको म्हणाली ती आपली पुढे म्हणाली—"मला तर आता केडाळा जाऊ आहे ब मीनि पण वाट लागली आहे. आज त्या दासीच्या शिडो-बळून कोणीतरी उतरला असाव पण मला अंदाज आहे कारण शिडी नंदमोनरची जागेवर मज्जली

"आजही एक आठवडा सवुर कर ! आपल्या काटेतील कांटा वर झालाच म्हणून

मजज" असे सांगून पतघडान तिच्या बरो वर शयनगृहांत गेले

दुष्टा तु या घातकी स्त्रीबरोबर माझे लग्न लावून दिलेस ! बाबा होता म्हणूनच मी पांचली, त्याच्यावर मी रागावको होता, केवढी माझी चुक" असा विचार करीत सुंदर बराच वेळ जराच्या तार्गी झळप उभा राहिला त्याच वेळी कीडा-भयनाची एक सिडकी वाऱ्याने उघडली व सुंदरवर दिव्याचा उजेड पडला. दुरून कोणीतरी स्वरू पाहिले. त्याच्या कानावर हे बायकी शब्द पडले -"मफाड त्याला, त्याच्या मज्जेच सुंदर देखील जाऊन झोपला.

जिवंत राहू नका !" हा आवाज कानावर पडताच सुंदर तेथून पळाला कोही दासींनी त्याचा पाठलाग केला. पण त्या जवळ पांचण्यापूर्वी सुंदर पुलावरून परीकडे गेला होता.

"त्याला असा सांडून सांगावयाचे नाही घांटे घेऊन था व त्याचा पाठलाग करा" सुंदरला एक पुरुषी आवाज ऐकू आला सुंदरने मागे वळून देखील पाहिल नाही तो सळ मांवांत एका पठक्या धर्मशास्त्र शिरला तेथे कांही लोक धारत पडले होते.

आनांदरत्याच एक सुंदर महालासमोर भेगा थांबला. एका दासीने आंत जाऊन बरी विरुधावर एक तरुण स्त्री बाहेर आली व भेगांत बसली सुंदरचा स्वतःच्या होळ्यांवर विश्वास बसलेना. ती त्याचीच बसको होती. पतघडानाने घानाच्या इच्छे विरुद्ध त्या तरुण स्त्रीशी त्याचे लग्न लावून दिले होते हीच ती जी होती सुंदरचे सर्व जग रागांनी भर-घर कापू लागले. पण धाई न करता पुढे काय होते हे पहात तो सुष राहिला

भेगा श्रीका भवनासमोर आल्याबरोबर पतघडानाने पुढे येऊन त्या स्त्रीका आंत

विचार त्याच्या मनात घोलत होते, मग झोप कोटून येणार आणि सा झोपण्यासाठी तेथे आलाच नव्हता.

इतक्यात कोणीतरी बाईबाईने भात येत कमस्याची पाहिल लागली, सुंदर डोळे मिटून स्तब्ध पडून राहिल त्याला हे पाहून आश्चर्य वाटले की पावलाचा आवाज त्याच्या जवळ आल्याबरोबर थांबला. म्हणजे आपल्याला काणी धोळाले की काय आता सुटका मिळजे अशक्य ! तरी त्याने देवाचे नाव मनांतल्या मनात घेऊन डोळे उघडले समोर उभा असलेला मनुष्य राजाचा शिपाई नव्हता त्याचे शरीर पिळदार होते, त्याच्या रंगा रूपावरून तो पोर किंवा डाकू असाय दू ओळखायला सुंदरला वेळ लागला नाही तो स्वरोक्षेच एक अड्डा चोर होता त्याने राज्यभर फिरून मोठमोठ्या श्रीमंतांच्या घाबे सांगे व नादी लुटून आपल्या गृहेत एकत्र केल्यात तो बोरी करून येत नव्हता चोरीचा माकू एकत्रात उचलून नेण्यासारखे नसला म्हणजे कुठरी करून घेत अस तो एका कुलीच्या आचार्येच तेथे आला होता धर्मशास्त्रेन काळोखच होता पण त्याने एक तऱ्हेचे अजून बोळ्यात बातले होते

बांदोबा

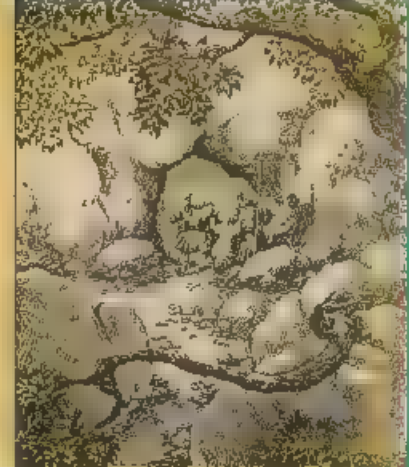
म्हणून त्याला काळोखात देखील सर्व ज्ञान विस्त होते सुंदरचे पिळदार शरीर पाहून त्याने आपल्या काठीने उभायला सांगितले व बरोबर पायला सांगितले सुंदर उभा राहिला. "कोण तू? काय करतोस ?" बोराने विचारले

'मी गरीब विकारी आहे' सुंदर म्हणाला

'बल माझ्याबरोबर मी सारेच न काम केलेस तर तुला मी पैसे देईन.' डाकू म्हणाला.

"मला काळोखात कांही ठिसूत नाही. मग काम काय होणार ?" सुंदरने टाळाटाळ करण्यासाठी उत्तर दिले.

डाकूने त्याच्या डोक्याला धोडेंम अजून चाळले सुंदरला त्या काळोखात देखील विचारासारखे मजळ मिळू लागले तो बोरा बरोबर तिथला डाकू सरळ मुदाच्या मतालात गेला सुंदर गंमत पहात होता कांही बोळ्या नाही डाकू सहज आत फिरला व त्याला आत जे सोने, चांदी हिरे माणिक्य व धागडागिने मिळाले, उचलून घेऊन आला, सर्व एका पोत्यात धाळत त्याने सुंदरला उचलून घ्यायला सांगितले

दोघे डोंगराळ प्रदेशात चालत चालत एका सुंदरजवळ पांचले डाकूने एक भेज म्हणून बरोबर व डाकू उभा ज उघडला दोघे आत गेले दरवाजा जराच तसा बंद आला. सुंदरने एक सुंदर भटाल होत, त्यात डाकू त्याची बायको व एकुलती एक मुलगी अशी तिघे राहत होता

सुंदरला बाहेर बसवल्यात उभा करून डाकू पोर घेऊन आत गेला

"साज माझ्या बरोबर जो कुली आला आहे तो रंगारूपाने आपल्या मुलीजोगता आहे !" डाकू आरुवा बायकोला म्हणाला.

“एका कुलीला श्राव्ही आपली मुळगी देणार ! इतरांना ठार केलेस नसें याला देखील करून माकळा हो !” बायकोने नवऱ्याला सुचविले

आहेच इतकें बालणें आड उभी राहून मुळगी एकट होटी. ती बाबत बाहेर व्हाऊन आली. सुत्र तेंच होता. त्याला तिने पाहिलें. त्याला पाहताच त्याच्या रूपावर ती माझून गेली. ती निस्संकोचपणें सुत्र अवळ आली व त्याला हात धरून ओढत दरवाज्यावरून गेली. मंत्र म्हटल्याबरोबर दरवाजा उघडला ती म्हणाली “रुक्म

पाय काढ एक क्षणभर देतील शत्रूंस तर आपल्या घरी पांचण्यांमुळेची यशाच्या घरी पोचशील.”

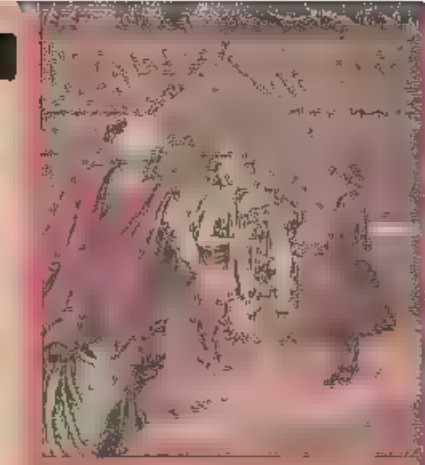
सुत्र जाम्त विचार करीत थांबला नाही बाहेर आला व राजधानीकडे वायत निघाला विचार चाखू होले, त्या मुलीचें रूप व उपकार आयुष्यभर विसरू शकणार नाही. पुष्कळ अंतर चालून गेल्यावर सुत्रला एक गांव दिसलें. अगून उजाडलें नजरेत. रूप फाळोन होता. सुत्रनें विचार केला, या गांवात थोडा जेल विप्रांनी येऊन गेला पुढें जावें. सुत्र गांवात गेला. एका मराच्या

आमरेन यऊन वसला पहारे ३ ४ बाजा यन धुनर हीत तरी चरान जागज न शाल्य शारी उजक्या रुक्म उठण्याचें काय अरे कारण नसेल

सुत्र विचार करीतच होता तेव्हांच कांहीं निक्षेप जाऊन भस्म होऊन व मरिधा घेऊन तेन अमलेले त्याला विसले त्यानें यान विचारलें ‘गुरुजी’ आज या घरां वि. व अर्थ काय वाढे हें दे काणार्थे मर

हे घर दीक्षितचें तुला नाहीत माहीं की काळ यथोतिष शास्त्रावरून कळलें की जायत्या युवजांचा एक सोपानें दया घेऊन आहे व ना आज त्यांना चावणार आहे ठणून दीक्षिताला ती आपला टळावी म्हणून धर्मयुक्त याद्विजा नहे दीक्षिताचे पारवे-कले पाडे म्हणून त्यांनी जाव्हाला हा वज पुरा कश्यामाठां नालाविलें आहे. आमच्या युवजांचा ही आपल्या आयुष्याचा आम कायल देखील या गांवचे लोक तयार आहेत कारण परलोकवासी महाराजांच्या मागे आज्ञा मर्याता ज भवे एक युवराजच ज्ञानार राहिले आहेत.” गुरुजी म्हणाले

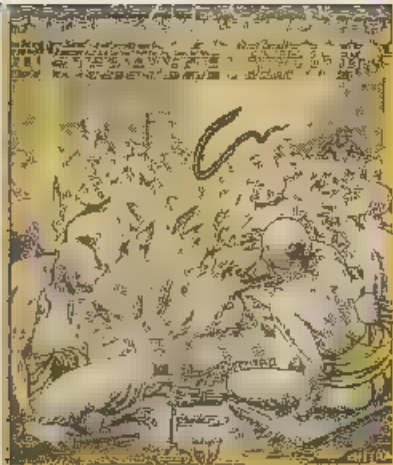
त्या निम्बार्थी ब्रह्मणाधिपतीं सुत्राच्या मर्दान आदर जास्तच वाढला. त्यानें त्यांना

विप्राणें विचारलें “मी आन येऊन आपला यज्ञ पाहिला तर चालेक का ?”

“ये बाल ह्यशाळ पहा ! गोवच्या लोकाना बोलवून बाटामाटांनीं हा यज्ञ करा-बला द्या होता पण तो वसला आहे ना विश्वसनीयी, पतप्रधान !” भटजी म्हणाले.

तें सर्व ऐकून सुत्रला आनत ज्ञाना प्रजेच्या हृदयसत आपल्या विषयी इतकी फळकळ असता आपण कोणत्या मिण्याचें कारण काय ! आपण आपली जबाबदारी ओळखून आपलें राज्य परत मिळविले पाहिजे आजपर्यंत येजबाबदारपणानें बागलो तें पुरें

झाले. बाबा होता म्हणून कापले रक्षण झाले त्याच्या उपकारांमुळे उत्तरदायी होणे या आयुष्यात तर शक्य नाही.

आत मजाची सर्व तवारी पुरी झाल्यावर वज्र सुरू झाला. तूथ, समिधा व इतर पदार्थांची वाहुती चालू होती. मिष्टुक सुरात वेद मंत्राचा उच्चार करीत होते.

एकाएकी छप्परातून सुंदरच्या डोक्यावर कांदीतरी पडले व तेथून होमकुंडात जाऊन पडले तो एक नागसाप होता.

होम संपल्या, सर्व वक्ति होऊन सुंदरकडे पाहू लागले. तर मग आपले युक्तांत्र हेच पाहू लागले.

म्हणावयाचे. सर्व परमराजांचे तऱ्हे पाहू लागले जोगीमुका उठून येथे येले व आकाशकांडी पाहून आन आले व म्हणाले “युवराजावरील संकट टळले आहे.”

दीक्षितांनी पुढे येऊन मुद्राच्या पाठीवर प्रेमाने हात फिरवीत विचारले “बाळ ! मरा जावना लाडका युवराज तेच का काही भिण्याचे काण नाही.”

मुद्राने सर्वांना समस्वर केला व म्हणाला “मी आपला युक्तांत्र असुरांदि आपणांसाठी काही करू शकला नाही याबद्दल मी आपली दिलागरी स्वीकृत करतां आपण सर्वांनी मला पाहिले दखील नाही पण किती निस्वार्थपणे माझ्या हितासाठी व रक्षणासाठी स्वतःचा जीव धोक्यात घालून हा यज्ञ आरंभ केला आपण सर्व मला बळीसाईने आढा आपल्या आज्ञेप्रमाणे करायला मी तयार आहे.”

“शीघ्रमेव १.०५ प्राप्तिस्तु” जसा सर्व प्राप्तिप्राप्ती एक भुक्तांनी जशीपाद दिला. म हापांचा आभारार्थ येऊन मुद्रा आपल्या महात्मान पांचला तापयत प्राप्त काळ झाला होता. बाबा उठला होता व मुद्रा आपल्या महात्मांना नाही हे पाहून फार काळजीत

पडला होता त्या शिवाय महात्मांत चोरी दखील झालेली पाहून बाबाला फारच अर्थ धाटले पंतप्रधानाशिवाय या सर्वांक काण मवादार अस्पर्श ? बाबा मात्र विवसान भक्ती मुद्रा परत आलेला पाहून त्याच्या जिवात जोश आला.

त्याने विचारले “बाळ ! मला जिव शक्याशिवाय तू रात्री कांठे निवून गेला होतस ?”

“ने मी मागणून सांगेन ! पक्षम जाऊन पंत अमात्यता मी बोलाविले आहे. मला माझा निरोप जाऊन सगळी मुद्रा म्हणाला

बाबाला आश्चर्यच वाटले. त्याने निरोप क्षणितला व त्याहून आश्चर्य म्हणजे पंत अमात्य निरोप ऐकून चाबडताम आले. “युवराजांनी निरोप पाठविला होता” अमान्यांनी मंत्रा दाखवीत विचारले

“काल रात्री पंतप्रधानांना जाण वचन दिले हात ना का, एक आठवड्याच्या आत युवराजांचे होके कापून हजर करतां म्हणून ?” मुद्राने विचारले.

पंत अमात्यांना मुद्राचे पाय धाटले व म्हणाले “युवराज पंतप्रधानांच्या नीतीने

मी तसे वचन दिले होते. पण मी नोकरीचा राजिनामा देऊन पळून जायचे ठरविले आहे हे कल्प माझ्या हातून पडणे शक्य आहे असे का वाटते आपणांला ?”

“पळून जाण्याची गरज नाही ! माझा आज्ञेने सैन्य पाठवून पंतप्रधान व त्याची ती वाई दोघांना घळून आणून माझ्यासमोर हजर करा.” मुद्राने आज्ञा केली. पुढे तो असेही म्हणाला—“जाज पासून राजा म्हणून मी सर्व राज्यसूत्र हातीं घेतली आहेत. माझ्या आज्ञेचे उल्लंघन करणारास कडक शिक्षा केली जाईल.”

सुंदरच्या आतनें दरबार मरला. सर्व दरबारी व मानकरी हजर होते. सैनिक पंक्त-प्रधान व त्या बाईला घेऊन येऊन आले. सुंदर आपल्या बीस मित्र मंडळीबरोबर दरबारांत आला व सिंहासनावर बसला. त्याने वैनप्रधान व रथा बाईला वचुकामे फांशी व जन्मठेप आशी शिक्षा दिली.

राजघनोभर बातमी पसरली. प्रजेनें प्रेमाने आपल्या नव्या महाराजांचा जयजय-कार करून आपला आनंद व्यक्त केला.

त्याच दिवशीं सुंदर कांहीं सैनिकांना बरोबर घेऊन बोगाच्या सुईकडे निघाला. शुद्धेजवळ पोचतांच त्यानें तो मज म्हटला त्या बरोबर सुहेनें वार उभरले.

बोर आत्मरक्षणासाठीं तळवार घेऊन आला. वण घ्याला मजूर समजून त्याने ओहें उचलून नेण्याचें काम दिलें होतें तो स्वतः राजा आहे, हे पाहून त्याला वाश्चर्य.

बायले तळवार त्याच्या हातानून गळून खाली पडली. बोगाच्या बायले कं, जना फांशी होणार. पण सुंदर म्हणाला 'तु जोरी करून मिळविलेले घन तार तारचा वाटून टाक."

जण धडचले वृष्टु म गून पंजर म्हणाला 'तुझ्या मुलीचे उपकार मी कदापि चिमर पार नाही तिनेच मला पुनर्जन्म दिला आहे. मी काळ जगलों म्हणूनच मला हे माथ मिळाले."

बोगाने भुलीला सोडून सुंदरच्या हातान निचा हान दिला व म्हणाला 'महारा मुलीनें अशा प्रत्यक्ष दुसऱ्या कागडां मज न करण्याची पावजा केली आहे."

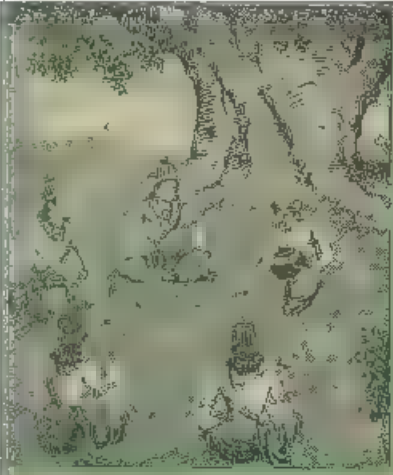
सुंदरचा विवाह न संपल्यावेळीं तळवार पूर्वक माठवा वाटानें झाला. त्यानें राजघनें वर्ष राज्य करून प्रजेला सुखी करूं संपुष्ट

अध्याय पात्र

विकारकने आरला इह सोडला नाही. तो पुन्हा शाहाजवळ गेला व प्रेक्ष सांग्यावर काढून घेऊन झळकनाचा दिशेनें चालू लागला. तेव्हा प्रेतांत बसलेला वेताळ बोधू हागस्य - "राजा ! मी जसे पाहिलें आहे की, कित्येकांना खदान सहान कायें देखील पुरी करून घेण्यासाठीं किती मेहनत करावी लागते व शुभदत्तासारखे जमेहि लोक फुडाबयास मिळनात कीं, बनायासहि त्यांचे शाय्य उदयास येतें ह्या कंदाळा वेळे नवे म्हणून मी ती मोठ सांगू का ? ऐक !" जसे सांगून वेताळानें मोठ सांग्याबयास सुरवात केली -

"शुभदत्त एक गरीब जाकूडकोड्या होता. रोन सकाळीं दानांत जाऊन तो लाकडे फोडी व मोली विकून रात्री परी परत येई. एके दिवशीं तो रागांत जाऊन फोडायला गेला असतां त्याला एका शाहा

त्यानी शुभदत्त हाचोहीला पाणी आपुन बायला सांगितलें तेव्हांची वळ शास्त्रावर जेवण वाढायला हांगोतले शुभदत्त नकिन होऊन त्याच्याकडे पाहें त्याका यक्ष भिन कायल म्हणाले 'बाहू न हे सधक वे जाणि तुला जें व हावय चें त्यगेळ तें मरण्यांत हात घाल्याका तुला पडक्यात मिळेंन.' शुभदत्त हा कौतुक वाटले त्याने यक्षानी आंगितल्यापसणे कलें आणि यक्ष सरन सहक्यातुन पंच पळालें एका स गून एक निधूं लागली.

यक्षानें जेवणसाण आर्टोपक्यावर शिवदन जेव यक्ष बसला व त्याला जे इथे दुन तें सर्वे मार नदक्यांतून जितले आपुल्यान सगले प्रथम तो वरभर जेवला

तेन्हां पावून तो त्या रानेंक यक्षच्या कडे नदकरी करु लागला गहिताभर घरां देखील गेला नाहीं त्याच्या उदवाला यक्षानी अजवळ पुरवले व शुभदत्ताची काळजी करु नका, तो मुली माहे जाणें आच्या बावपा सुलांना स्वमांत येउन सांगितलें एक महिन भर नाकरी केशवावर यक्षानी शुभदत्त हा गोरवांन म्हटलें की नूं मनीसचें आमची सेवा केली आहेस तुला तें पाहिजे तें मागून वे

शुभदत्त म्हणाला -" कारण दिवासेतच म्हणून नागत आहे एवढें अक्षयपात्र मला थार्वे "

यक्ष हाणें म्हणाले " ओ. नागून भागानकस तर हे मलकेच का व त्याली पडलें तर फुटेल तुझ्याकडे कायम आपुण्यभर राहू शकेंक अर्थ कांई तरां मागून घे

मला दुसरें कांही नकें, पण्डें सहकेंच पुणें! शुभदत्त म्हणाला यक्षानी त्याच्या इच्छेप्रमाणें त्याला तें अक्षयपात्र दिले आणि निगार दिला

एका महिन्यानंतर शुभदत्त सुखरूप घरां परत आलेला पावून त्याच्या बायका सुलांना जानव दाख्य शुभदत्तानें बरबर सांगलेलें अक्षयपात्र इनर पदक्यांयरोबर ठेवून दिलें त्याचें रहस्य कोणाला सांगितलें नाहीं पुढें त्याच्याकडे कोणी आला कों ना त्याना नवनेवीन पकारें वाहू लागला जाणखी पुढें तर त्यानं आपल्या घरां अत्रसत्रन सुरू केलें. एकएकी शुभदत्त हातका श्रीमंत झालला पावून सर्वांना आश्चर्य वाटलें,

एकदां शुभदत्त खूप स ही फिरत निगला अपमतां त्याच्या शेजाऱ्यांनी त्याला विचारलें " काय रे! तूं लाकडकाळ्या ' हतके दिवस झाला तसाच अकम्मान गरीब वण झाला,

तुला भवतल पोरभर ख धल देखील मिलत नदकत जाणि जाना येइक त्याला पंचपक जें वाडें लागला आहेस कांही नादुपन कांयस कां काय ? "

शुभदत्त झगलेला होताच त्याने अक्षय पात्राचें रहस्य सगून टाकलें व अक्षयपात्र आपुन दाखोवले, अक्षयपात्राचा माहुंसा गात तो नच लायला, एकएकी अक्षयपात्र त्याच्या हात गुंन खली पडलें व फुटून गेलें. हांगां म्हणतां सर्वे आपणें अदृश्य देखील जाझी लायल्ल जसा अकम्मात श्रीमंत " काय रे! तूं लाकडकाळ्या ' हतके दिवस झाला तसाच अकम्मान गरीब वण झाला,

बेथवर गोट सगुल बेताळाने विचारले.

“राजा ! मला साता है सांग की शुभदत्त एक महापुरुष होता है त्रिमूर्तिन आहे. पण त्याचा मूर्ख पणा तुला कशांत जास्त वाटतो ? मूर्खपणा बजावून विचारले असूनहि की, दुसरी पक्षादी नसु मागून वे त्यानें तें महर्कच मागून घेतले हा त्याचा पहिला मूर्ख पणा झाला. नंतर अक्षयपात्राचें गुपित सांगून टाकण्यांत दुसरा मूर्खपणा झाला. आपि शेवटचा मूर्खपणा तें हातांत घेऊन माचण्यांत दिवून आला. या तिन्ही पैकीं जास्त मूर्खपणा कशांत वाटतो तुला या प्रश्नाचे उत्तर माहीन असून हि तू दिलें सगळीं तर त्याचा काय परिणाम होईल हे मी निराळे सोडण्याची गरज नाही तुझे होके प्रभु उकले हाकत तुज्यावर आषर कोळू लगेज.”

त्यावर बिकर्क म्हणाला ‘ शुभवत्तचा मूर्खपणा मला कशांतच दिसत नाही त्याचा

मूर्खपणा त्याच्या हे पणाने तुला काय त्याला कधी गोटभर खायला मिळाले नाही की संगभर चम पाळायला मिळाले नाही पोटपर खाऊन इतगता गोटभर खायला घालण्यांत त्याला म्हणूनच एक महत्क पें वाटलें म्हणूनच वक्षाचें त्यानें एकलें नाही व अक्षयपात्रच मागून घेतलें, तो त्या स्थितीत होता या स्थितीत त्यानें जें केलें त्यात मला काही गैर वाटत नाही. गरिबाला भवानच असेली श्रीमती डाकून ठेवतां येत नाही गरीबीमुळेच त्याला दाख पायची वाईट संवय लागली व म्हणूनच तो क्षिणु जाऊन अक्षयपात्र कायचें घालवून बसला. हा सर्व त्याच्या गरीबीचाच दाप नाही तर काय ?’

अशा सधेनें राजां मीन मन होतांय बेताळ त्या पंतागरोच नाचिला झाला व झाडाळा जाऊन लेंवकले ल मला

पाठवीतुन न मी शाविज्य न त्याचा एक शिष्यवत्त व त्याच्या मनात कांय वाटत गरीब दक्षिण शेत न आहे मला तो शिष्यला शाळ मर त्यास टो वतच फाटून परत मयलेला देखील नसतना मला भिक्षुकी कळत तरी उदरगर्हाडि कसा चालणार ? त्याने वाईद विचारान प्रवेश भिळविण्यासाठी वाईद भिक्षु हाण्याचें ठरविले व श ल देतांल. पण वाईद भिक्षु फक्त एकच वेळ भाजन करीत एक वेळ भाजन पावत जायल्याच्या जनाचें भगवान गुरुना म्हणून त्याने पैदा भिक्षुचा वेव फेकून दिला व एक वैरागी हाकून एक वैराग्याकडे नेऊन व हु लावला. त्याने विचार कला, या वैराग्यांना स्वू भिक्षा मिळत पण ते स्वतः कांही खात नाहीत. मला गट हाव मरेल. शांडिष्य आ “गुरुदेव ! मला एकट्यानें भीति वाटते मा उभवात पण अष्टोकाचीं किती शाई काहेत ? अज्ञाकाच्या झार म व सिह आपल्या नव्या ज्ञानाच्या मनांतला खरा हेतु असतात म्हणें”

वसंतसेनेने आपल्या एका सखीला पठविले त्या सखीचे नांव मधुरिता होतं. फक्त परभूतिक नांवाची एक दासी वसंतसेनेबरोबर राहिची व नाचरी सर्व निवृत्त गेल्या.

वसंतकात हाता उघाणाची शाभा काय वजावी ! वसंतसेना आनेदाच्या भरात गाणे म्हणू लागली. तिचा गोंड आवाज ऐकून शांडिल्याला राहवेना, ही गुरुजींना म्हणाल - “गुरूवर ! किती गोंड आवाज आहे चला जाऊ या गाणे ऐकायला. पण गुरूने उत्सुकता न दाखविलेली पाहून शांडिल्य वसंतसेना जेथे बसली होती तिथे गेला व आठ उभा राहून तिचे सांडये पाहू लागला व गाणे ऐकू लागला. आख्या वेळाने वसंतसेनेने माणं संपले आपली दासी परभूतिक हिच्याशी ती बोवू लागली. त्यावरून शांडिल्याला कळल की ती वेव्या आहे शांडिल्याने विचार केला, आपण किती गरिब ! आपल्याकडे आज पैसे असते तर वसंतसेनेशी लग्न केले असते. इतक्यांत तेथे यमाचा एक दूत आला यमाने कोण्या वसंतसेनेचे आयुष्य संपल आचवायुळें तिचा माणं घेऊन वैष्णवासाठी त्याला पाठविले होते. तो देखील वाजुला उभा होता.

वसंतसेना हीच आहे बसो खात्री पर-शायर त्याने तिचा माणं घेऊन जायचे ठरावले. वसंतसेना उठ्या मारून अशोक वृक्षाची कोवळी पाने तोडू लागली. त्याच वेळी यमवृत्त सांग ये रूप घेऊन तिला पावला.

सांग पावल्याने काळयावर वसंतसेना किंकळी फोडून अमिनीवर वेडूळ होऊन पडली परभूतिक पावसून गेली, शांडिल्य घाबित जवळ आला, वसंतसेनेचे शरीर तिळ पडून थंडगार होऊन गेले होते. आने आपल्या गुरुजींना जाऊन सांगितले. त्याचे गुरू म्हणाले-“आयुष्याची दोरी खुटली असली !” गुरूने ते निर्विकार शब्दांत दिलेले स्तव पकून शांडिल्याला गुरूचा राग आला व तो वसंतसेना जेथे पडली होती तेथे लोक करीत बघून राहिला.

वसंतसेनेने मरण घेण्यापूर्वी एकदा आपली सखी परभूतिक हिच्याकडे दोळे उघडून पाहिले व म्हणाली-“आईला माझा नमस्कार सांग आणि रामलिकला जाऊन माग की वसंतसेनेने तुझी वाट पहातच दोळे मिटले.”

परभूतिकने शांडिल्याला वसंतसेनेजवळ आलेला पाहिला तिचा काटले, कोणी दबाळ

बैरागी दिसतो आहे. मी पाठ येईपर्यंत वसंतसेनेवर लक्ष ठेवील बसा विचार करीत ती वसंतसेनेच्या आईकडे निवृत्त गेली.

शांडिल्य वसंतसेनेची मेवा शुध्दा करू लागला. त्याच काळी की, ही अजून निवृत्तच असली पाहिजे. त्याने विचार केला ती शुद्धीवर होना तिच्या आपण लुळ्यासारखे दुर्लभ पहात ठेवू लागली.

तिकडे बैरागी आपल्या शिष्याला हाक मारीत होता. पण शांडिल्याच्या कानावर त्याचा आवाज पडला देखील नाही तो आपल्याच नावात होता. गुरूने विचार

“तू पुढे तर हो ! काही भेष्याचे कारण नाही !” बैरागी म्हणाला.

“पण मग जेवायचे कशा ?” शिष्याने निर्लज्जपणाने विचारले.

बैराग्याने काहीच उत्तर दिले नाही.

शाळीपुत्रांत वसंतसेना नांवाची एक वेव्या राहत असे. तिचे रामलिक नांवाच्या एका नावसावर प्रेम होतं. त्याच वेळी दोघांची भेट त्याच उद्यानांत व्हायची होती, म्हणून वसंतसेना आपल्या सखीबरोबर उद्यानांत आली. पण रामलिकला आला बळता, रामलिकला बोलावून बाळण्यासाठी

केला, मा वसंतसेनेमुळे बाची बुद्धि धावटली आहे. मला बुद्धीवर बाणला पाहिजे.

वैराग्याला धर्म मिळी पण होत्याच त्याने योग्याला ने रापले शरीर माझून वसंतसेनेच्या शरिरीत प्रवेश केल्या वसंतसेनेच वरीर.

माझे लोखणेले पाहून आण्डल्याला आन झाला आता तो नी उठून बसली "आहिल्य आहिल्य" तिने घालावले.

"मी येथे राहते काय वसंतसेने" म्हणत ती डोळ्यांतून आंशू विसरु जागला.

होताच धुनत ये पण, मग ये मरत " वसंतसेना म्हणाली

बाहेरचा आचार बचागने ही विची शुद्ध व स्वच्छ दिमने आहे. आहिल्याने वचाय केला, त्या वेळी वसंतसेनेच्या शरिरीतून त्याच्या गुणवर्णाबाबत आज येत आहे, हे त्यांना मना खुद्दा त्याला वाटले नाही.

"आहिल्य जा स्नान करून जप कर. वसंतसेना म्हणाली आहिल्याला वाटले ही बुद्धीवर आलेली नाई. वस्तुतः जप करीत आहिल्याने जाऊन याठ जाऊन आठ अना विचार करून तो निषाया.

पण आहिल्याला गुरूचा मृत देह पाहून रडायला आधारीत बाबते. "गुरूवर "

माठयें गाळा काढून आहिल्या रडू लागला.

त्याच वेळी वसंतसेनेची आई मुली शरीर घावून गेल्याचें ऐकून धावत येत आला पण वसंतसेनेला उठून बसलेली पाहून तिने देवगरी आभार मानले. तिने मुलीचा दृष्ट काढून टाकली व अबळ जाऊन पेसाचे म्हणाली-"बाळ "

"ए म्हणत" दूर होत राहिल. नकलस मरणा झाला " तो आवाज वैराग्याचा होता व मागण्याची गरज नाही.

वसंतसेनेची ती बगळी वाटल तिच्या आईला. म्हणाली "हाले काय पारिळा समजत नाही "

मनउपल परमृत्तिक देखील तेथे येऊन पांचली निहा वाटले. बापाचा प्रकाप असेल, झुकापर्यंत विष रोळ असेल. म्हणून ती धावतच एक वैद्य कडे गेली.

त्याच वेळी मधुतेना रात्रिभिकला वालावून बसून आली तो तर घेव्यास सखा "वसंतसेना! वसंतसेना" असा जप करीतच तेथे आला आणि त्याने सरळ वसंतसेनेचा हात जाऊन धरला.

शिवकारण्यावर बैद्य म्हणाला "श्रीपधार्ते नःहीहारेणे वा" हाणार्त मी करतो उपाय 'सांख्य' उत्तरवश्या शिष्याय नाहीं आकर्णार. " असें समस्त तैय यत्र पुढवर् लागला थावर वक्तासेवा म्हणाली "अरे बैद्या ! पुरे का तुझी ती औषधें व ती वटवट ' इथें तुझी बाळ नाही शिवायती ' "

बैद्यानें असाध्य रोग समजून व एक आप देऊन की, मोठ्या बैद्यबुनना पाठवून देतो, तेथून पाष काढला.

तिकडे समस्त वसंतसेनेचा प्राण येवून यम कडे गेला यम त्याला फार रागावला. म्हणाला "अरे मी ज्या वसंतसेनेला जाणा-यका सांगितलें ती ही नव्हें. किती बोटाळा केलास फडा ! तुला कळलें नाहीं तर तू परत येऊन विचारून जायला नको होतें का ? जा येऊन हे प्राण परत आणि घाल त्या विचारीच्या शरिरांत लवकर जा न ही तर लोक दहनविधि सुद्धां उरकून घेतील, आणि मी सांगितलें होते त्या वसंतसेनेचा जीव घेऊन ये."

यमकृत धांवत धांवत वसंतसेनेका जो जेथें सोहून येला होता तेथें आला. पण वसंतसेनेच्या शरिरांत दुसराच प्राण शिरलेला

पाहून तो पेंजान पडला को काय करवें समजून अदृश्यपणें तेथें हिंडून फिरत होना त्याला हे कळायला उल्ल लागला नाहीं का वसंतसेनेच्या शरिरांत बैरागी येऊन बसला आहे. वसंतसेनेचा प्राण कायत्या तरी मृतदेहांत बाळत छुऱ्या वसंतसेनेचे प्राण वळेवर पोचत करण्याची त्याला बाई शक्ती होती त्यानें मागला पुढचा काही एक विचार केला नाहीं व बैराग्याच्या मृतदेहांत वसंतसेनेच प्राण घालून तो निघून गेला.

बैरागी उठून बसला व मोरहें लायला परमृत्तिका ' परमृत्तिका ' " ता आवाज

वसंतसेनेचा होना पण जा टुकटला जाटलें को, त्याचे गुरुजी जिवंत झाले आहेत

बैराग्य पया शरिरांत बसलेली वसंतसेनेचा म्हणाली "शामिलक' शमिलका."

शामिलक अवळ जाऊन विनाहि लागला " काय बुना ? "

' जवळ ये शामिलक ! जवळ ये ' साक्षा हात धर " बैराग्याच्या धयकी उपचेष्टा पाहून शामिलक थोडा वेळ दहमान विभरला त्याला वसंतसेनेचा भाटवली तिनें विचारलें

" इतका जखीर कां लावलास तू ? " थोड्या वेळानें आईकडे पाहून म्हणाली-- " आई

' हो बाजूला ! दुष्ट, मूर्ख कुठला ! पापी माझा अंगाला शिवलास तर किडे पडतील सुद्धा अंगाला ! " वसंतसेनेनें इतक्या निद्रियपणें शिवकारण्याकडे त्याला बाईट घाटलें. तो क्षुब्धचित्तकडे पाहून लागला इ यमान परमृत्तिका घेवाला घेतल अनी

' साव बावल्यावर बेगुद्ध होऊन पडली होती आणि उठली ती अस काहीं वेळ्या-सारली बोलून आहे ' " परमृत्तिका म्हणाली

घन किमर्चव्य निघून होऊन वसंतसेनेकडे पहात असे राहाले बैद्यानें नाडी तपासण्या-साथी वसंतसेनेचा हात धरला. तिनें हात

ये ग इकडे, पी इकडे आहे." आणि तिकडे वसंतसेना ठीक बैराग्यासारखे धोळत होती.

समय आपले तिकडचे काम उरकून पुन्हा इकडचे काम पुरे करण्यासाठी थांबत. वसंतसेनेचा प्राण वसंतसेनेच्या शरिरांत पोचविण्याची जबाबदारी त्याचीच होती.

त्याने वसंतसेनेच्या शरिरांत बसलेल्या बैराग्याला नमस्कार करून विनंति केली "बुरा! आता हे शरीर सोडले पाहिजे आपल्यासाठी." त्याने बैराग्याच्या शरिरातून वसंतसेनेचा प्राण काढून घेतला होता.

बैरागी म्हणाला "तरे तर!" आणि त्याने स्वतःच्या शरिरात प्रवेश केला. त्याने वसंतसेनेचे शरीर सोडल्याबरोबर समजूताने वसंतसेनेचा प्राण तिच्या शरिरात पाठवला.

हे सर्व हलके अटवयणारे शालेई वाटून व बैरागी वा तोंघा शिवाय कोणता कळले

महो सर्व चाकल होऊन नशती गमन पहात होते.

वसंतसेना आता पुन्हा कनसारखी कोळ लागली तिने अर्ध्या रात्रतिका व आपल्या मर्त्यांना ओढवले त्यांना ती कामे करवत होती हे सांगत व म्हणाली "आम्ही नर तु बरी होण्याची आज्ञा सोडून दिली होती."

बैरागी देखील आता वसंतसेनेमार्फत शालण्याचे सोडून स्वतःचा आवाजात बोलला. तेव्हा शालण्याचे व्यक्ति नेऊन त्याला विचारले "गुरूवर आपण इतका खळ काय खेळ चालविला होता मरू अम चालण्यामागचा का आणखी काही

स्वात्म्याची वेळ झाली असे चला मनात कळत संशय काय व मग बोलत विपरीत. 'सबे सांगून बैरागी अखेर शालण्याला घेऊन मदीवर आवाजात गेला

रंकाचा राव झाला

शालण्या देवांत गोष्टियम जांवाता एक तरुण शेतकरी रहात असे. त्या आपली बैलगाडी जुनूत आठवल्याच्या राजाशाला निघाला एकदाच होता तो

गाडी चालू असता कष्टून तरी एक गरुड पक्षी उडत येऊन गाडीच्या जालडावर मवायघ बसला. शीक शोकाच्या समजुती प्रमाणे हा एक शुभ झाले मानला जातो. गोष्टियमने विचार केला, आहे झाले काही तरी समजून आणण शेतकरी आपल्या नाशवंत कायाइकष्ट करणे लिहिले आहे ते सुटाययाचे आहे थोडेच.

त्याचवेळा के लयस नगराचा राजा एकदाएका मरण पावला. राज्यात सारसारी व तोंघाप गुरू झाले पण एक सनवाई समाधिस्थ झालून बसली लोक तिच्या चारी वजूला जमा झाले ती

म्हणाली "तुमचा राजा इकडेच बैलगाडीत बसून येत आहे. गाडीत त्याच्याबरोबर त्याची राणी देखील बसली आहे. गाडीच्या जालडावर गरुड पक्षी बसलेला आहे."

ते ऐकून धडा शेत झाली व नव्या राजाची पाठ उरकतेने पाहू लागली. परंतु ती राणी गडून एक तरुण स्त्री राजधानी बाहेर आवा काटेने राजा येणार होता तिकडे पळत गेली. तिचा वाटेत एक बैलगाडी दिसली. त्या गाडीच्या जालडावर गरुड पक्षी होता गाडीत एक तरुण गाव-दल शेतकरी बसला होता, पण त्याच्याबरोबर कोणी बार्दे नव्हती.

त्या बाईने गाडीसमोर उभी राहून गाडी आतवली व गोष्टियसका झुजाली- "मला घेऊन चला आपल्याबरोबर गोष्टियसका चारी वजूला जमा झाले ती

थावविली आण त्या तराण खीला गाडीत बसवून घेतले. तेव्हा ती म्हणाली "हं पहा, हं मला एक वचन दे. तू भाऊबाशी लग्न केलेस तर आज संध्याकाळी तुला एक संगलबार्ता कळेल."

गरुड एका पाहिल्यापासूनच गॉर्डियसला ग्रीक लोकांच्या समजुतीप्रमाणे काहीतरी शुभ होणार असे वाटत होते. एण न्याने तिच्या दुर्दैवा केले होते. आता या बाईने येऊन पुन्हा जीव शोध सांगितली तेव्हा त्या खीकडे थोडा वेळ प्हात तो म्हणाला "तुझ्यांत नितके सोनर्य बाहे नितकीच बुद्धि असेल तर तुझ्याशी लग्न करण्यात मला काही हरकत नाही."

माझ्या कुटुंबीवर विश्वास ठेव" ती म्हणाली "नंतर ती भविष्य काणी सांगून ती म्हणाली—"मी गाडीत बसून तुझ्या-बरोबर आले तरच तू राजा होशील."

तो प्रसंग तो मान्य होऊन तो त्या गाडी गाडी पुढे चालू लागली. काळात होण्यापूर्वी गाडी राजधानी पोचली. तेव्हा गाडी, तिच्या जॉन्सडावर गरुड पडली, गाडीत एक तरुण व तरुणी पाहून प्रजेने त्यांना आपला राजा राणी मादुत जय जयकार कला अशा प्रसंगे गॉर्डियस केलेपसून तेराचा राजा झाला.

ज्या जॉन्सडावर गरुड बसला होता ते जॉन्सड व जी दोरी त्या नेळी त्याच्या हातांत होती त्या दोरीने त्याने जॉन्सडाचा एक गाठ बांधली व ते जॉन्सड व दोरी देवाला अर्पण केली. त्याने असे हि स मितल की जो कोणी ही गाठ मारून दाखवील तो चक्रवर्ती होईल.

ती गाठ काणी साहचू शकला नाही. विविधविध्या शिफटर बादशाह देखील ती गाठ सोदवू शकला नाही. शेवटी निराश होऊन त्याने ती तलवारीने कापून टाकली.

लोभाला मर्यादा नाही !

एका गती येत त्या काळात राज रहित असात. गाणीं एक असा गाणी दिवला पत्नीने मेला व डका साधका मुनं संपदन केला त्याने याक विद्व. भक्त व या रह वप की व आपल्या गाणी परत आला. याकच्यावी त्याने गातावाहर एक आसराहून एक गाणीची बांधून दिली. तीत तो रहू सांगला

हळदकू त्याला प्राप्त झालेव्य मिळीली लक्षा गाणींशब्द वसरही, लोक कोणता कोही आशा आता ही साधुकडे येऊन त्याच्याकडून श्रमज करवीव. साधुच्या हाताला अशा काही गुन होता की कशाच म्हणून ठरलेला वातावर येळीक बरा होऊन जाई.

साधुचा शिष्य कांठेरी मजुरी कोला ववर मिळी करीव असे आपल्या मिळाला मिळी प्राप्त झालेकी तेव्हा तो गावत त्याला नेटापंडा काळा व म्हणाला "मित्रा, माही गाणी दूर कर" तो चक्षू पैसे दिवत तर झुजाने चार दिवस जातील "

साधुने आता या काळ झुजाकडे बोट लावून तो पालसल गाविले. याचका अस की साधुने बाट व कावच्य तरेवरी तो सव सोन्याचा हाता हाता

तेव्हाच त्याच्या शिष्याने समाधान झाले तोह म्हणाल तो कोण दिवस पुण्या

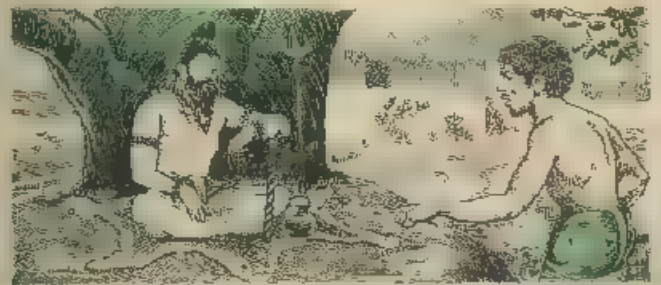
साधुने एक चोच उगळ करी बोट सावरून काढले "जे दगाव येता या री

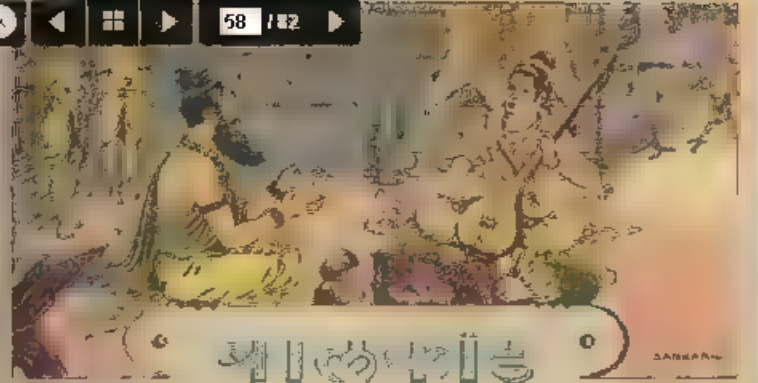
पर तेव्हाच पक्षीत त्याच्या मनने समधान झाले तोह म्हणाल गावडव

साधुने विचरले मग आजगी काय पाहजे "

मंत्र म्हणाल "तुज ते बाट येणाल तर "

साधुने स्वर्गे सित केले आणि म्हणाला—"अर्था ये "

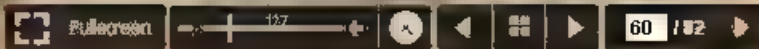
क्रांतीसुनि राजा दशरथाचे अतिशय
महान् अयोध्येला आले. राजाने त्यांना

दशरथासक सुता भोजन सोडून दिले व
त्यांना त्यांच्या प्रकरे भास हाऊ नये अग्न
दशरथास हि वस्तुन उणीव भोजन नवी नवी
दशरथाचे सेवली राजाने एक दिवशी दशरथास
जाना दशरथास केला व दशरथासक निवेदन
कल का दशरथास कृपेने मला या जगाने सर्व
प्रकारचे सुख व संपत्ती, धन वस्तु, राज्य
कल नवी नवी सुख लक्षणे पाहणे पण पुत्रप्राप्ति
नाही म्हणून आपण काही तरी उपाय करावा

मुनींनी प्रथम वक्षसेन राज करणारा
सांगितले त्या प्रमाणे यज्ञाची तयारी सुरू
म्हानी. जावही बाहेर तज्ञ सुनीना खास
निर्माण पाठविण्यात आली.

वशिष्टमुनींनी यज्ञाला लागण्याच्या वेळची
यादी करून दिली व यज्ञाचा मोठा मोठ्यास
सांगितले. दोन्ही पक्षांवर बसण्या सेन
पाठविण्यात आली

सरयू नदीच्या उजवेकडील तीरावर यज्ञ
शाला तयार करण्यात आली. या कामासाठी
राज वामनासाठी, शिष्यासाठी, सुतार गव्हाडी
वगैरे नवण्यात आले. दश दश उत्तम
मांही पणजाळा नगर करणारा आल्या
निविलेचे सह रात जनक, काशीनगर
दशरथ राजाचे शत्रु केलेराज जगमरे

अद्वैतास्य सर्वोच्चं गच्छाजं गच्छत वा =
 त मयांता मयांत नैम नम्याक पांर
 गता न्वं दशागी लि, अमन र गन्त
 नुस्यं द न तितान्ग करीन दृष्ट र वृत्त

[illegible]

पुष्पांशो यः प्रथमं विधिं च पूजितः ।
इत्यथ राज्ञोऽपि गोप्यं वाचि, जज्ञे न
च स्यात्तत्र अतीवार्थं च न प्रथमं
न नो तद्विधिः च सत्यं यत्तत्रागते प्रथमं
पुष्पांशो यः प्रथमं विधिं च पूजितः ।
इत्यथ राज्ञोऽपि गोप्यं वाचि, जज्ञे न
च स्यात्तत्र अतीवार्थं च न प्रथमं
न नो तद्विधिः च सत्यं यत्तत्रागते प्रथमं

इकडे विष्णू स्वतः अवतार घेणार हे ऐकून हतार देवांनी पण मायेसोकी जन्म वेण्याचे ठरविले. त्रशदेवांच्या आज्ञेने देवांनी वानररूप घेतून पृथ्वीवर जन्म घेतला. इंद्राच्या कृपेने नाली, सूर्याच्या कृपेने सुग्रीव वृद्धस्वतीच्या कृपेने तारा, कुबेराच्या कृपेने रोषमादन, विश्वकर्माच्या कृपेने मरु, अग्नीच्या कृपेने नील, वरुणाच्या कृपेने गुरोण व वायु देवाच्या कृपेने हनुमान मारुखोबो अवतारले. सर्व एकाहून एक पराक्रमी होते. इतर देव रक्षावध वानर होऊन आले. रावणाचा लढार करण्यासाठी मायखोबो जावयास सन देव तयार झाले. सन वानर किंत्कवापुत्रांत गाली व सुग्रीव यांना जावया राजा व मरु, नील आणि हनुमान यांना ज्येष्ठे मंत्री मानून राहू लागले.

पुत्रकामेष्टी व शशस्त्रांतून सुमार दहा महिन्यांनी चैत्र शुद्ध नवमीच्या दिवशी पुनवेन नक्षत्रांत कोसकवेच्या पोटी तो रामचंद्राचे अवतार घारण केला. पुढे नक्षत्रांत केकेरीच्या पोटी भरत व आखंडा नक्षत्रांत सुमित्रेच्या पोटी लक्ष्मण व शत्रुघ्न जन्मास जाले. जयोण्या नारांत सर्वेज अनंदा आनंद होता. इतरथाने असंख्य गाई व अस-

व्हादीचे दान करून ब्राह्मणांचा आशीर्वाद मिळविला. चार ही मावडे ल्हानाची मोठी होऊ लागली. त्यांच्या बाळकीका पाहून तब सुखी झाले. सर्व मावडेचि परस्पराने अपार प्रेम होती. त्यांतल्या त्यांत सध्मणाचे रामावर व शत्रुघ्नाचे भरतावर विशेष प्रेम होती. त्यांचे पिण, सोळणे, शोणणे सर्व बरोबर. राजा दशरथाने राजकुमारांच्या विवा-भ्यासाठी वशिष्ठ मुनीच्या सल्लवाने सर्व व्यवस्था केली. वेदवेदांग व धनुर्विद्येत सर्व पांगत शास्त्र मुळांना नोळावे वर्ष लागलेले

पाहून राजाने त्यांचा विवाह कनण्याचे ठरविले व वशिष्ठ मुनींना सत्ता घेऊन त्यांचे वेळी विधामित्र मुनि दशरथाकडे आले. राजा आमंदाने सिंहासनावरून उतरून वशिष्ठ मुनींच्या स्वागतासाठी पुढे गेला व नादर-पूर्वक नमस्कार करून वेण्याचे कारण विचारले. विधामित्र मुनींनी राजाका आशीर्वाद दिला व विचारले—“राजा, तुम्ही प्रजा सुखी आहे ना? तिका खूपचे झम तर वाटत नाही ना?” नंतर वशिष्ठ आदि बोर मुनींना नमस्कार करून दरबारांत प्रवेश केला. राजाने विधामित्र मुनींना बलाकवास उच आसन

देऊन मर्त पकारें त्यांचे गौरव केला ते म्हणाला—

“मुनीश्वर! जपण्या बाबींचे शान्ते मी सकुटुंब सुखी आहे व प्रभावण सुखी आहे. आणून दर्शन देऊन आम्हां सर्वांचे कृतार्थ केलेल, जाती काही सेवा योग्य कार्य असेल तर आदेश करणी. आपली आज्ञा बिर-सावेश आहे.”

विश्वामित्र मुनीना फार आनंद झाला. म्हणाले—“महाराज, मी तुला आर्चिल्ला आहे. परंतु गरीब व सुबहु नांवाचे राक्षस वानर शिव वाढीत आहेत. मी त्यांचे

पारितोष्य केलें असतें किंवा त्यांना शत्रु देऊन मृत्यु केले असतें. परंतु तसे कल्याण नवभंग होईल. म्हणून मी गल्लीमाडीं तुझ्याकडे आलों आहे. तुझा मोठा मुक्ता शत्रु हा फार पाकळी आहे असे मी ऐकले आहे. त्याला माझ्या बरोबर पाठव. तो त्या राक्षसांचे पारितोष्य करू शकेल. माझी लाची आहे व ब्रह्मण मुनीना देखील वा गोष्टीची कल्पना असेल.”

ते ऐकून दशरथ राजा वाचकत गेला. मित्रासमावेष्टत उत्तम आला व विश्वामित्र कर्तुचे पाय बसत प्रार्थना केली की, रामाचे वय सजून कोवळे जाते. त्यान्नाकर मी हा भार कसा टागे. त्याच्या येवतो मी स्वतः आपली चतुरंग सेना बरोबर घेऊन येतो य त्या राक्षसांचा संहार करतो. रामावर ही जबाब-दारी टाकतांना माझे म्द क्लेश आहे.”

विश्वामित्र म्हणाले—“मृ रावणाचे नांव ऐकलेच अश्लील त्याने शंकराचा मत्तज करून अनेक लक्षि विळखिणा आहेत. त्याच्या आज्ञेने हे राक्षस वानर विघ्न वाढीत आहेत. त्यांचे पारितोष्य करणे तुला राक्षस नाहीं. तूं माझे पुत्र व रामाला माझ्या बरोबर पाठवून दे!”

चांदोबा

Fullscreen

127

66 / 82

“मुझेवर ज्यांचे पारिवर्त्य कारणे मला देखील शक्य नाहीत त्यांना राम कसा नाराज शकई? आपणच विचार करावा. रामाला मी ज्या कामासाठी आपणाबरोबर पाठविले तर मला लोक नविं ऐकतील.” दशम्य म्हणाळा.

ते उठार ऐकून विश्वामित्र ऋषींना राग आला. ते उभे राहले व म्हणाले-“वचन देऊन नकार देणारा राजा मी तुझ्या वेशांत पाहिला नाही. बरे तर मी येतो.”

एवम विशिष्ट सुभीती रामाची सहजुत घालली-“राजन्! विश्वामित्र ऋषींचा पराक्रम तू ओळखला नाहीस वाटते! त्यांनी आपले क्षात्रतेज दाखवून क्षीर्ति मिळविली व तपश्चर्या करून रावणी मारले. त्यांनी जख्म दाखी व जेण्याचे वत घेतले आहे. त्यांनी जी अनेकानेक अस्त्रे मिळविली आहेत ती रामाला शिकवून त्याच्या हातून राक्षसांचा संहार करवून घेतील. विश्वामित्र मुनी

जवळ असून पर्यंत तुला रामाच्या राक्षसांची काळजी करण्याचे कारण नाही. या शिवाय एकदा वचन देऊन व ते परत घेऊन तू ईश्वराकडे वेशास दाख करविले करित आहेस. राक्षसांचे पारिवर्त्य करण्यासाठी तुझ्या किंवा रामाच्या मदतीची विश्वामित्र ऋषींना काय गरज? तुझ्या मुलाचे वित करण्यासाठीच ते येथवर स्वतः बाले आहेत. म्हणून तू निश्चित होऊन रामाला त्यांच्याबरोबर पाठवून दे.”

चाणक्यमुनींचा मज्जा ऐकून दशम्य राजाने रामलक्ष्मणांना बोलाविले आणि विश्वामित्र ऋषींच्याबरोबर त्यांना पाठवून दिले. विश्वामित्र त्रापि प्रकट होऊन म्हणाले-“दशम्य! राम व लक्ष्मण यांचे रक्षण मी स्वतःच्या हाक्यासारखे करीन.” असे सांगून त्यांनी राजाचा निरोप घेतला. रामलक्ष्मणाबरोबर शस्त्रासत्रे होती यन्त्रयंत्रण होते व तय्यार पण होती.

खजुराहो

आज खजुराहो हे मध्य प्रदेशातले एक लहानसे शहर आहे. परंतु मध्ययुगीन भारतात ते एक वैभवशाली सुंदर नगर म्हणून प्रसिद्ध होते. भारतीय शिल्पकलेचे व गुप्तीकलेचे खजुराहो हे एक इतिहास प्रसिद्ध उदाहरण आहे. येथील मूर्तिकला भारतात अद्वितीय अशी आहे.

खजुराहो नगरी एका काळी ८५ वेवले होती. त्यापैकी आतां फक्त ३० देवळेच पहावयास मिळतात. या देवळांना निर्माण

काळ इ.स. ९५० ते १०५० च्या दरम्यान मानला जातो.

या सर्व देवळांचे शिल्प प्रेक्षणीय आहे. त्यांतल्या त्यांत कंठरिया महादेव याचे मंदिर, त्याची शिल्पकला व ८०० वर मूर्ति पाहून त्या मनुष्य निर्मितच आहेत की देव निर्मित अशी एक संका मनांत येते.

चतुर्भुजालय, पार्थनाघास्य वगैरे देवळे देखील उत्कृष्ट कलेची उदाहरणे आहेत. यांचे विशेष म्हणजे स्तंभावर केलेले कोरीव काम.

त्याग

एकदा दोन साधु एका वाटेने कोठे तरी जात होते. दोघांनी सर्व संग परित्याग केला होता. एक साधूला वाटत होते की सर्वस्वाचा होर केल्याशिवाय बुद्धि मिळणे शक्य नाही. त्याच्या जवळ एक फुटकी फनडी ऐसील नव्हती.

दुसऱ्या साधूला वाटे की सर्वसंग परित्याग केला तरी या जगांत जोपर्यंत जगावयाचे आहे तोपर्यंत पैसा ह्या कागजारच. म्हणून जगादी आवश्यक तिचेंच पैसे जवळ ठेवीत असे.

दोघे संध्याकाळच्या सुमारास चालत चालत एका नदीकाठी आले.

पहिला साधु म्हणाला—“आपण उद्यां सकाळीं जाऊं पैक तरीं”

“येथे जवळ पास गांवशीच कोही दिसत नाही या निमीन स्थानी रानटी श्वपदे येण्याचा संभव आहे. आपण मत्तीसाठी

कोषाला हाक मारली तरी कोणी येणार नाही. आपण दोघे या तरीवाच्याला चार पैसे देऊन पैक सिरी जाऊं या. माझ्या जवळ आहेत पैसे.” दुसरा साधु म्हणाला. दोघे नदी पार गेले. गांवांत एका धर्म शाळेंत उतरले. धर्म शाळेंतकें त्यांना नेवण मिळाले. जेवून खाऊन दोघे झोपण्यासाठी आदवे साळे.

“बाहिलेंत, पैसे होते म्हणून आपण नदीपार येऊं झकलें आणि निश्चितपणे आतां अंग टेकायला जागा मिळाली ?” दुसरा साधु म्हणाला.

“पैसा होता म्हणून नाही आपल्याला आराम मिळाला, पैसा आपण सोडला. म्हणजे दिला म्हणूनच मिळाला. त्याग केल्यानें मनुष्य खुली होतो याचें हें प्रत्यक्ष उदाहरण आहे !” पहिला साधु म्हणाला.

फोटो जोडनांचें चढाओढ

ऑक्टोबर १९६१

वहिस १० रुपये

कपा करून जोडनांचें पोस्ट-कार्डवरच वाठवावीत

बरोच फोटोची ओळख करून देणारी जोडनांचें दोन ते चार कॅप्टन दिवून त्यातून मोठी पत्र परस्परवाणी कोडे करू शक्य व्हावयाची असावीत आणि ती जोडनांचें पोस्ट-कार्डवर स्वतःचें नाव व संपूर्ण पत्त्यासह १ जाण्ट

१९६१ पूर्वी सलीक पत्त्यासह पाठवावील पोस्ट-कार्डांकरिता आलेली जोडनांचें स्वीकार घ्यात येणार नव्हत.

चांगोदा फोटो जोडनांचें चढाओढ, चंद्रामामा प्रकाशन, सट्टास-२६

अंग्रेज सद्दिन्याचा निकाल

या सद्दिन्यासाठी जाणवेल जोडनांचें शक्तीच उरली जाणेल, या सद्दिन्याचा अंक प्रसिद्ध होतच वहेस १० रुपये सन्निवारीनें अंग्रेजांचे मांवीं रवाना करणेंत येईल. पहिला फोटो : ब्रह्मवैराची मी कन्या हो. ब्रह्मगिरीची गिरिवाला ! दुसरा फोटो : मी मदन्याची आपधारि गति, शिकन शिबराकर ओळा !

प्रेमकः श्री. रा. शं. बजे, नवराव वेल्डिंग, डेन्स रोड, मायवळा, मुंबई-२०